

KONRAD PAUL
LIESSMANN,
TEORIJA
NEOBRAZOVANOSTI:
Zablude društva znanja

Preveo Sead Muhamedagić
Naklada Jesenski i Turk
Zagreb, 2008.

Aleksandar
Radnić

‘Teorija neobrazovanosti’ najpoznatije je djelo Konrada Paula Liessmanna, sveučilišnog profesora na Filozofskom fakultetu u Beču, koje je dosada u Austriji objavljeno u 16 izdanja. Liessmann u devet eseja kritizira aktualnu obrazovnu politiku Europe u implementaciji bolonjske reforme sveučilišta, deklarirane kao nosioca društvenih promjena za ostvarenje društva znanja. Pritom zalazi u područja filozofije odgoja, filozofije kulture, filozofije medija, socijalne filozofije, epistemologije. Podnaslov knjige sugerira da se radi o zabludama društva znanja, koje se kontinuirano reproduciraju u europskom sveučilišnom prostoru, ali i široj javnosti koja treba biti uvjerena u legitimnost jedne takve obrazovne politike. Autor, oslanjajući se na europsku tradiciju obrazovanja, smatra da društvo znanja fungira jedino kao jezični konstrukt bez realne utemeljenosti. Prijevod ove knjige na hrvatski jezik, među ostalim, pokazao se važnim zbog provedbe bolonjske reforme u Hrvatskoj i implikacija implementacije takvog sustava koji u sebi sadrži proturječnosti, čiji diskurs prikriva drugu prirodu procesa koji vode, kako autor smatra, do urušavanja obrazovanosti koja se transformira u izobrazbu, a znanje u ekonomski pojam.

U prvom poglavlju autor polazi od odnosa masovnih medija prema znanju na primjeru popularnog kviza ‘Mililjunaš’ koji reprezentira oblik današnje neobrazovanosti. Pitanja u kvizu se naizgled nasumično pojavljuju iz najrazličitijih područja što ukazuje na ravnodušnost spram znanja i bilo kakve vrijednosne hijerarhije istoga. Liessmann smatra da ‘takve igre neupitno etabiliraju tezu da se nikad ne može dovoljno znati’ (15). Znanje ostaje samo fragmentirano znanje bez određene usustavljenosti, a glavni imperativ takvih emisija je pervertirati znanje i obrazovanje u masovno-medijsku zabavu. Nasuprot masovno-medijskom funkcionalizmu znanja stoji neohumanistička ideja obrazovanja koja je pokušala osloboditi znanje od ‘nasumičnosti te od zabavne društvene igre učiniti čovjekovu samoobavezu koja bi trebala biti temeljni uvjet za razumijevanje kulture, a time i za razvojne mogućnosti modernog subjekta’ (17).

U nastavku Liessmann analizira dosege ‘društva znanja’ razokrivajući unutarnju logiku jednog takvog pojma koji za cilj ima

176 zamaskirati realno stanje. Autor se služi definicijom prema kojoj je znanje 'informacija opskrbljena značenjem' (24) te u skladu s time napominje da se 'u političkoj retorici pojam *društvo znanja* relativno bezbrižno poistovjećuje s pojmom *informacijsko društvo*' (24). Na tragu toga, autor smatra da znanje, osim što omogućuje filtriranje podataka koji imaju informacijsku vrijednost, također je i oblik prožimanja svijeta u kategorijama 'spoznati-razumjeti-pojmiti' (25). Ono se ne može sagledati samo u okvirima iskoristivosti jer pitanje iskoristivosti znanja 'nije pitanje znanja, nego situacije u koju se dospijeva' (26). Liessmann napada definicije znanja prema kojima znanje neovisno egzistira izvan subjekta te ističe da znanje imaju samo ljudi kao 'socijalni i inteligibilni akteri'. – Ono se ne može poistovjetiti s nagomilanim podacima u pamćenju jer oni postaju znanjem 'tek onda kada ih je prema logičkim i konzistentnim kriterijima moguće međusobno povezati tako da rezultiraju smislenim i provjerljivim suodnosom' (27). Dosadašnje industrijsko društvo zamjenjuje društvo znanja u čijem je fokusu 'stjecanje znanja i rad sa *znanjem*' (28), ali Liessmann smatra da zapravo društvo znanja danas 'ne zamjenjuje industrijsko društvo, nego se, obrnuto, brzim tempom industrijalizira znanje' (34). Također autor opisuje stanje u kojem sveučilišta sve više podliježu poduzetničkim principima ustroja i ističe da malo toga upućuje da se današnje društvo može nazvati društvom znanja zbog podređenosti znanja principima kapitalističke ekonomije.

U poglavlju 'Obrazovanje, poluobrazovanost, neobrazovanost' Liessmann napada viziju nove obrazovanosti te stoga navodi: 'obrazovani bi, naime, radije bili sve drugo samo ne fleksibilni, mobilni i za timski rad sposobni klonovi koji besprijekorno funkcioniraju, a mnogi bi upravo to rado vidjeli kao rezultat obrazovanja'(45). Nasuprot toj viziji izdvaja antički ideal i humanistički koncept obrazovanja u kojem se obrazovanje, prije svega, vidi kao čovjekovo samoobrazovanje – formiranje i razvijanje tijela, duha i talenata odnosno formiranje autonomnog subjekta koji sudjeluje u zajednici. U skladu s tim navodi Humboldtovu ideju obrazovanja čiji su rezultat bili humanistička gimnazija i humboldtovski sveučilište. 'U grčkoj je antici Humbolt još vidio ostvarenim zanimanje

za samog čovjeka, što u jednakoj mjeri nije više bilo dano u drugim kulturama u kojima je čovjek bio podređen eksternim moćima, dakle, nečemu stranom – bilo religiji, diktatu politike ili ekonomiji u moderni.' (50). Liessmann od Hegelove filozofije, u kojoj je obrazovanje medij u kojem se duh može realizirati, preko Nietzscheove dijagnoze diskrepancije humanističkog koncepta i njene provedbe, dolazi do Adornovog pojma poluobrazovanja, čiji sadržaj ima posebno mjesto u uvjetima kulturne industrije. Stoga, Liessmann smatra da su elementi poluobrazovanja još uvijek prisutni. 'To se moglo očitati prema tome što je obrazovanje kao normativna predodžba postojalo jednako kao i gimnazija, ali je sama stvar postupno ostala izvan vidokruga' (59). Neobrazovanost, stoga, znači da je nestala normativna ili regulativna funkcija ideje obrazovanja. Autor odsutnost ideje obrazovanja vidi kao napuštanje 'individualnosti koja je nekoć bila adresat i akter obrazovanja' (61), u korist preusmjeravanja obrazovnih ciljeva na sposobnosti i kompetencije timskog rada, fleksibilnosti itd. Liessmann zaključuje da 'neobrazovanost danas nije stoga nikakav intelektualni deficit, nije nedostatak informiranosti, nije defekt kognitivne kompetencije, nego je odricanje od htijenja da se nešto uopće razumije' (61).

Naslov poglavlja 'PISA – ludilo rang liste' upućuje na ideološku zaslijepjenost i podređenost današnjih obrazovnih institucija rang listama. Relevantne obrazovno-političke odluke donose se na osnovu bolje pozicioniranosti na rang listama. Ono što autor ističe je nedostatak rasprave o pouzdanosti takvog testa. Vrednovanje i rangiranje je u skladu s ekonomsko-poslovnom paradigmom koja je sve više prisutna u školama i na sveučilištima koja sve više nalikuju poduzećima. Autor ne odbacuje da konkurencija između škola i sveučilišta a priori nosi negativne konotacije – konkurencija među sveučilištima bila je prisutna kao konkurencija između različitih pristupa istini. Posljedica PISA-testova je normativni pritisak koji iz obrazovanja eliminira elemente humanističkog ideala obrazovanja.

Sličan normativni pritisak opisan je i u sljedećem poglavlju 'Koliko teži znanje?'. Radi se o evaluaciji odnosno davanju normativnih smjernica bez argumentiranja – kvantificiranju određenih

178 karakteristika nastave i nastavnika, a evaluacijski pritisak karakterizira usvajanje vanjskih ali i neformalnih standarda po kojima se sveučilišta ravnaju.

U poglavlju 'Bologna: Praznina europskog visokoškolskog prostora' autor kritizira postavke bolonjske reforme čiji je cilj stvaranje jedinstvenog europskog sveučilišnog prostora a među primarnim ciljevima i poticanje mobilnosti znanstvenika i studenata. Autor postavlja pitanje 'je li europsko objedinjavanje studijskog ustrojstva pri kojem se ne vodi računa o različitim akademskim kulturama jedini put pospješivanja mobilnosti i uzajamnog priznanja studija' (90). Reforma obuhvaća i skraćenje vremena studiranja koja treba osigurati porast broja akademsko obrazovanih građana, no autor tvrdi da će takav ustroj stvari sveučilišta pretvoriti u ponuđače kratkih studija povezanih s gospodarstvom odnosno pretvoriti sveučilišta u visoke strukovne škole. Implicitno tome, autor navodi: 'Ma kako ti kratki studiji izgledali, očigledno je da više neće moći polagati pravo na znanstvenost i refleksivnost.' (92)

Liessmann se u poglavlju 'Elitno obrazovanje i protuprosvjeteiteljstvo' oslanja na ideju jedinstva neovisnog istraživačkog rada i nastave na sveučilištima u moderni a država je ona koja bi trebala zajamčiti istraživački rad koji je neovisan o privatnim interesima. Nije riječ o tome da je istraživački rad privatnih poduzeća nelegitiman, nego smatra da istraživački rad primarno nužan na području društveno-humanističkih znanosti, medicini i u prirodnoznanstvenim istraživanjima te to smatra demokratsko-političkim postulatom. Pojmovi poput 'elita' i 'izvršnost' obilježavaju diskurs reforme koji se ravnaju u odnosu na zadane ciljane predodžbe znanosti, koje su usko povezane s investiranjem u tržišno isplativa područja. 'Ako je riječ o elitama i izvršnostima, nitko ionako ne misli na humanističke i kulturalne znanosti' (119), one se mogu proglasiti izvrsnima samo u slučaju ako osiguraju 'ideološku uslužnost' (120).

U osmom poglavlju Liessmann piše o vrijednosti znanja te smatra da, unatoč proklamaciji prema kojoj je najveća vrijednost društva znanja upravo znanje, ne bismo puno pogriješili kada bismo rekli da ono nema nikakvu vrijednost, jer se definira kao produkt proizveden prema eksternim kriterijima kao što su očekivanja,

primjene i mogućnosti korištenja (123). Znanje i obrazovanje ne predstavljaju cilj nego sredstvo koje ne zahtijeva nikakva nova promišljanja sve dok su opravdana za tržišta, kvalifikacije, mobilnost ili rast gospodarstva. U skladu s tim, autor smatra da 'društvo znanja spoznajna sposobnost toga društva postupno kržlja' (135). Nasuprot takvoj koncepciji navodi Aristotela koji je spoznaju vidio kao spoznavanje radi samog spoznavanja, koje primarno nije svrhovito izvan znanja. 179

U zadnjem poglavlju znakovitog naslova 'Dosta je reforme obrazovanja!' Liessmann tvrdi da obrazovanje pada zajedno s reformom koja u svojoj biti označava 'eliminaciju socijalne države, privatizaciju javnog vlasništva i liberalizaciju tržišta i kapitala (...) i etalibiranje poduzetničkih perspektiva u svojstvu novog svjetonazora i općeg spasonosnog nauka' (138). Riječ je o društvu koje u ime efikasnosti i ekonomske kontrole ostavlja malo prostora za mišljenje slobodno od poduzetničke ideologije. – To je društvo neobrazovanosti neovisno o novim tehnologijskim mogućnostima prijenosa i pohrane.

'Teorija neobrazovanosti' vrijedno je štivo utemeljeno na tragu europske tradicije obrazovanja, koju autor ne uzima kao ideološki postulat, nego argumentirano ali i na intrigantan način izvodi dijagnozu današnjeg (ne)obrazovanja unutar društva (ne)znanja. Knjiga svakako može poslužiti kao dobar orijentir za promišljanje o problemima obrazovanja koji obilježavaju filozofijsku europsku kulturu od Antičke Grčke do Adorna, na čiju teorijsku smjernicu i sam Liessmann svojim naslovom insinuira te otvara pitanja vezana uz nove okolnosti političko-ekonomsko-obrazovnih konstelacija.